

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 7/2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків) (головний редактор)
- Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Єрмоленко С. Я., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Лисиченко Л. А., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Кравець Л. В., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- Юр'єва К. А., д-р. пед. наук, проф. (Харків)
- Богданова І. Є., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Нестеренко Н. П., канд. пед. наук, доц. (Харків)
- Руденко С. М., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків) (заступник головного редактора)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Нелюба А. М., д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- Степаненко М. І., д-р філол. наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Ухвалила вчена рада українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 4 від 26 жовтня 2020 року)

У 41 Український світ у наукових парадигмах: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2020. — Вип. 7. — 211, [1] с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

Олена Джура ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МІФОЛОГЕМ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОДИНИЦЬ (НА МОВНОМУ МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «Тисячолітній Миколай» П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО)	162
Наталя Ісакова ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ ІМЕННИКИ ЯК ВИЯВ МОВОСТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО	166
Ольга Коваль МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В 11 КЛАСІ	168
Ольга Колосова СХІД І ЗАХІД З'ЄДНАЛА ПОЕЗІЯ: ЛІНГВОХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ВІЙНИ	170
Олена Кукіна МОВНИЙ ОБРАЗ ЖІНКИ В ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ ЧУГУЇВСЬКИХ ЗМІ	173
Аліна Меделяєва ХУДОЖНЬО-СМИСЛОВИЙ КОД «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА» В СТРУКТУРІ КОНЦЕПТУ «КІЇВСЬКА РУСЬ» (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО	177
Тетяна Ніфантьєва ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ В 5 КЛАСІ	180
Марина Скидан ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ПРИРОДНОГО ЧАСУ В МОВІ ПРОЗИ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО	182
Ярослав Скидан МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ <i>СЛОВО</i> В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ	184
Вікторія Соприкіна УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В ПСЕВДОНІМІКОНІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ	186
Олена Титаренко ЕМОТИВНО-ЕКСПРЕСИВНИЙ МОДУС ТЕКСТІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ ТЕКСТОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	188
Вікторія Усатенко ЛОГІКО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ	190
Олена Фурат КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ЧОРНОБИЛЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ПОСТАНОВКА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ	193
Тетяна Чернецова СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕОЗНАЧЕНО-ОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»	195
Анна Штефан ДІАЛЕКТИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»	197
Юлія Шевченко АКТУАЛІЗАЦІЯ МІФІЧНИХ І КАЗКОВИХ МОТИВІВ У ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ»	199

4. Чабаненко В. Норми словотворення і мовна експресія. *Мовознавство*. 1980. № 2. С. 13–20.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Загребельний П.* Диво: роман. Київ: Махаон-Україна, 2000. 576 с.
2. *Загребельний П.* Стовпотворіння; Кавтаклізма. Харків: Фоліо, 2005. 286 с.
3. *Загребельний П.* Тисячолітній Миколай: роман. Київ: Фірма «Довіра», 1994. 636 с.
4. *Загребельний П.* Я Богдан (Сповідь у славі). Харків: Фоліо, 2001. 654 с.

УДК 4:373.5.016:811.161.2

Ольга Коваль

магістрантка; наук. кер.: к. філол. н., доц. С. О. Марцин
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В 11 КЛАСІ

Успішний розвиток в учнів комунікативних умінь і навичок на уроках української мови можливий за умови цілеспрямованої і систематичної роботи, постійної уваги до цього аспекту навчання. Уроки розвитку зв'язного мовлення в 11 класі повинні ґрунтуватися на знаннях про текст, стилі, типи, жанри мовлення, ситуацію спілкування, що впливає із життєво необхідних потреб розвитку комунікативних умінь старшокласників у всіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання говоріння, письмо).

У своїх дослідженнях до проблеми формування мовної особистості звертали ся Г. Богіна, Л. Варзацька, М. Вашуленко, С. Караман, Ю. Караулов, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Скуратівський та ін. У працях науковців було визначено сутність і рівневу модель мовної особистості, розвиток таких її складників, як національно-мовна свідомість, мовні здібності, мовне чуття, мовний смак, мовно-ціннісні орієнтації.

Серед стратегічних завдань, спрямованих на формування мовної особистості учня, Г. Шелехова відзначила такі: 1) ознайомлення учнів із мовною системою; 2) удосконалення вмінь учнів ефективно сприймати інформацію в усній формі (аудіювання) і в письмовій (читання); 3) розвиток умінь конструювати тексти у формі монологу (усно і письмово) і діалогу; 4) систематичне вдосконалення мовлення учнів шляхом: а) збагачення його новими словами, фразеологізмами, приказками, прислів'ями й крилатими висловами; б) урізноманітнення його граматичними засобами; в) розвитку стилістичної вправності; 5) удосконалення загальнонавчальних умінь і навичок (тактичних, стратегічних, творчих); 6) соціокультурний розвиток (світоглядний, народознавчий, естетичний, етичний) [Шелехова, с. 545].

Метою дослідження є висвітлення основних аспектів формування мовної особистості як умови успішного мовленнєвого розвитку учнів старшої школи (11 класу)

Зазначимо, що реалізація мовленнєвої мети навчання української мови передбачає не лише знання мовних засобів, необхідних і достатніх для спілкування, а й автоматизоване їх використання в актах комунікації. У зв'язку з цим важливе значення для методики має розмежування одиниць мови й мовлення, без чого неможливо побудувати ефективний процес оволодіння мовленням. Формування мовної особистості старшокласника не можливе без оволодіння ним основними видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання і письмо). Під час говоріння й письма людина висловлює свої думки, а під час аудіювання й читання одержує мовленнєву інформацію, сприймає й розуміє думки інших людей. Зазначимо, що в аудіювання й читання матеріальною основою є звукова система мови, а в говоріння й письма — графічна. Відомо, що продуктом говоріння й письма виступає текст (усний або письмовий).

В 11-му класі передбачається розвиток і вдосконалення вмінь і навичок сприймати почуте й прочитане, відтворювати й створювати усні та письмові висловлювання різних типів, стилів, жанрів; удосконалювати вміння учнів говорити й писати по суті, аргументовано й переконливо викладати свої думки, дискутувати, обстоювати свої погляди, використовуючи різні способи аргументації, вести діалог із різними співрозмовниками, зокрема по телефону, в інтернеті тощо, дотримуючись культури спілкування і правил мовленнєвого етикету, що сприятиме підготовці старшокласників до успішного спілкування в процесі навчання і в майбутній трудовій діяльності. Із цією метою передбачено ознайомлення з особливостями публічного виступу, його різновидами, побудовою й мовним оформленням висловлювань різних типів, стилів, жанрів; зі способами встановлення контакту зі слухачами, з культурою мовлення, правилами спілкування під час виступу (підготовленого і непідготовленого) тощо.

На заняттях в 11-х класах доцільно застосовувати такі форми, методи організації навчальної діяльності й методи навчання, як лекції (настановчі, оглядові), семінари, колоквіуми, дискусії, самостійне вивчення навчальної літератури (основної і додаткової), проблемний метод, моделювання ситуацій, рольові ігри, роботу в групах, парах, самостійна робота учнів над аналізом текстів, висловлювань та ін. Набуття і вдосконалення комунікативної компетентності старшокласників повинно здійснюватися під час аналізу актуальних навчальних і життєвих проблем, у розв'язанні яких учні вбачають особистісний сенс, унаслідок чого формуються їхні пізнавальні мотиви щодо вивчення української мови.

Таким чином, формування мовної особистості — це складний і багатоаспектний процес, який потребує систематичної роботи. Тому можемо зазначити, що завдання вчителя — спонукати учнів до активної мовленнєвої діяльності, що наближена до природних умов комунікації. Важливо реалізувати такі принципи навчання, які активізують інтелектуально-емоційну діяльність школярів і які є актуальними для компетентісно орієнтованого навчання української мови в старшій школі. У перспективі ми зосередимо свій дослідницький інтерес на теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування україномовної особистості учнів у процесі засвоєння знань та їх реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Навчання української мови в старшій школі на академічному рівні: посіб. для вчителя* / [авт. кол.: Шелехова Г. Т., Голуб Н. Б., Бондаренко Н. В., Новосьолова В. І., Федорчук Т. М., Косянчук С. В.]. К.: Педагогічна думка, 2012. 208 с.

2. *Скуратівський Л.* До питання про значення поняття «мовленнєвий розвиток» та інші близькі за змістом поняття. *Українська мова і література в школі.* 2005. № 3. С. 2–4.
3. *Шелехова Г.* Формування мовної особистості як умова мовленнєвого розвитку учнів основної школи на уроках української мови. *Рідне слово в етнокультурному вимірі.* 2013. С. 543–552.

УДК 81'373.72

Ольга Колосова

аспірантка; наук. кер.: д. філол. наук, проф. О. О. Маленко
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

СХІД І ЗАХІД З'ЄДНАЛА ПОЕЗІЯ: ЛІНГВОХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ВІЙНИ

«Самим мистецтвом не переможеш. На тебе їдуть танки, летять літаки, а ти виставиш картинку і все припиниться? У війнах перемагають зброєю. Так заведено. Але мистецтво — це моральні вітаміни солдатам», — розповідає режисер та автор плакатів «Українська весна» Андрій Приймаченко. Він додає, що мистецтво взагалі напряму не впливає на людину. До споживача доходить досвід пережитий митцем. Але якщо у нього немає досвіду перебування на війні або у тих трагічних умовах, то такий мистецький твір ніяк не зачепить.

Збройна боротьба і масові вбивства не можуть залишити байдужими. Результат цих протистоянь — поезія, омита кров'ю і вогнем, виконує функцію психологічної віршотерапії, здійснюючи «свій вплив на емоційну сферу людини саме завдяки слову, його можливостям викликати потрібні емотивно-оцінні реакції в читача, що досягається відповідним стилістичним ресурсом мови» [Маленко, с. 106].

Основними поетикальними засобами впливу на читача, як зазначають науковці, є тропи, стилістичні фігури і прийоми, а також ритмомелодика, обірвані речення, пунктуаційні знаки, деструктивне чи афективне сприйняття дійсності автором. Створюється ефект присутності реципієнта в тексті. Особливо важливою є автосугестія, самоаналіз та рефлексія воєнних подій, що є ознакою віршотерапії, досягнення внутрішньої рівноваги, що вважаємо основною функцією створення поезії.

Актуальність поданої теми зумовлена тим, що поезія на тему війни і миру як ніколи важлива саме зараз, у контексті тих суспільно-політичних подій, які відбуваються в Україні, показує далекому від війни читачу реалії фронткових буднів, правдиво транслює досвід, який у художній літературі зазвичай героїзується. Така поезія сприяє вихованню національно свідомого громадянина України засобами художнього слова, формування його гуманістичного світогляду, людини з почуттям власної гідності, здатної до саморозвитку, самовираження, самоутвердження, патріотизму.